

**ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА
В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО
ГАЗЕТНОГО ТЕКСТУ)**

У статті розглянуто особливості функціонування політичної метафори в мас-медійному політичному дискурсі. З'ясовано поняття політичної метафори як одного з ефективних способів політичної комунікації. Виокремлено основні семантичні типи політичних метафор, наголошено на специфіці використання базових метафоричних структур.

Ключові слова: політична метафора, політичний дискурс, метафорична модель, семантична група, метафоричне перенесення.

В статье рассматриваются особенности функционирования политической метафоры в масс-медийном политическом дискурсе. Раскрыто понятие политической метафоры как одного из эффективных способов политической коммуникации. Выделены основные семантические типы политических метафор, акцентировано внимание на специфике использования базовых метафорических структур.

Ключевые слова: политическая метафора, политический дискурс, метафорическая модель, семантическая группа, метафорический перенос.

In the article one of the most important directions of modern Ukrainian linguistics is studied – the research of political communication, metaphors in particular, as a component of political discourse of printed mass media. The urgency of the study is that certain aspects of new phenomena in the metaphor of Ukrainian political discourse require additional attention. It is also advisable to trace the processes of active use of certain metaphorical units in political discourse. The papers of O. Balaban, V. Vovk, O. Taranenko, N. Teliya and others deal with the study of dynamic processes in political communication. The subject of the paper is the metaphor as a component of Ukrainian newspaper communication. The purpose to find out the features of the use of political metaphor in modern mass media. In the article the following tasks are realized: the theoretical basis of metaphor is investigated; The role of metaphor in mass-media political discourse has been clarified; the connotative aspect of the metaphor in the political text is defined. The analysis of the investigated political metaphors convinced that the most productive political metaphors in modern mass media texts are the metaphors of such groups:

politics - sports, politics - war, politics - game, politics - means of movement, politics - construction. These types of metaphors are productive and popular means of creating the expressiveness and expressivity of the political text; they can be considered as conceptual spheres reflecting the national consciousness and perception of people of the beginning of the XXI century. The prospect of research is seen in involving the political metaphor in the analysis of language manipulations in mass media political discourse.

Key words: political metaphor, political discourse, metaphorical model, semantic group, metaphorical transfer.

Політична діяльність завжди відігравала значну роль у житті суспільства. Основним критерієм політичного дискурсу є боротьба за владу, адже кожен політик прагне отримати підтримку своїх переконань від якомога більшої кількості співвітчизників, іноземних політиків і впливових міжнародних організацій. Щоб підтвердити правильність своїх поглядів і вчинків, політик має їх обґрунтувати, бути переконливим.

Німецький філософ, лінгвіст В. фон Гумбольдт зазначав, що вивчення мови не містить у собі кінцевої мети, а разом з іншими галузями служить вищій і загальній меті пізнання людиною себе та свого ставлення до навколишнього світу. Преса завжди є засобом впливу на читача, а тому й на «суспільну думку» та політичну ситуацію [11, с.181].

Одним з актуальних напрямів сучасної лінгвістики в Україні є вивчення української комунікації, зокрема політичної. Політична комунікація – це процес обміну інформацією, під час якого здійснюється передавання повідомлень усередині самої політичної сфери, а також від суб'єктів політичної діяльності до адресатів у соціумі [14, с. 427–433]. Причини, що викликають інтерес до цієї проблеми, зумовлені і позамовними, і мовними чинниками.

Серед способів політичного впливу в засобах масової інформації застосовують різні методи: публікацію статистичних даних, що стосуються діяльності політика, політичної партії, організації, держави тощо; демонстрацію дій політичного суб'єкта, наслідків цієї діяльності або реалій, із цією діяльністю в певний спосіб пов'язаних, тощо. Але очевидно, що саме метафора в політичному дискурсі – невід'ємний і яскравий

елемент системи технологій мовленнєвого впливу.

Метафора – один з найважливіших компонентів політичного дискурсу друкованих мас-медіа, тісно пов'язаний з його стилістичним та комунікативним спрямуванням.

Її вивченням займалися такі дослідники: Н. Арутюнова [2], О. Балабан [3], О. Баранов [4], В. Вовк [6], Х. Дацишин [8], О. Тараненко [16], Н. Телія [17] та ін.

В основі сучасних поглядів на природу метафори лежить положення про метафоричну природу мислення, згідно з яким «метафора виникає через глибинні особливості людського мислення, яка одночасно є його знаряддям у пізнанні світу» [3, с. 5]. Метафора потрібна не лише для того, щоб, завдяки отриманому найменуванню, зробити думку доступною для інших людей; вона потрібна для того, щоб об'єкт став доступним нашій думці.

Метафора за своєю природою є не лише мовним, а й концептуальним явищем (теорія Дж. Лакоффа та М. Джонсона [12], які трактують концепти як принципи, що організують сприйняття). Важливо зазначити, що, згідно із цією теорією, метафори можуть виражатися по-різному: не лише мовними знаками, а й за допомогою засобів інших семіотичних систем, що разом утворюють семіосферу культури. З огляду на це вивчення метафор проливає світло на ширшу проблематику – зв'язок між мовою та культурою, мовою й соціумом.

Важливість вивчення політичної метафори зумовлена тим, що метафоричні процеси беруть активну участь у формуванні сприйняття світу людиною, і тому на їх основі можемо краще зрозуміти, як людина пізнає дійсність. А з іншого боку, аналіз ужитих політиком метафор дає змогу виявити його приховану мету, відтворити реальний портрет особи.

Політична метафора чутливо реагує на події в країні та «мовну моду». Останнім часом до складу політичної метафори в засобах масової інформації все активніше залучають лексику, яка раніше в мові публіцистики була неприпустимою: молодіжний сленг, арго, просторічні слова тощо. Це потрібно передусім для забезпечення ефективності ступеня мовного

впливу на читача. Варто відзначити, що завдяки метафорі публіцистичний текст стає виразнішим. З'являються нові вислови, нові прийоми. Читач отримує повнішу картину світу.

Саме тому об'єктом нашого дослідження є метафора як важливий складник сучасної українськомовної газетної комунікації. Предметом – політична метафора на шпальтах сучасних друкованих українськомовних ЗМІ.

Наша мета – схарактеризувати особливості використання політичної метафори в сучасних засобах масової інформації.

У межах зазначеної мети виділяємо такі завдання: 1) дослідити теоретичне підґрунтя вивчення метафори; 2) з'ясувати роль метафори в мас-медійному політичному дискурсі; 3) проаналізувати конотативний аспект функціонування метафори в мові текстів політичного призначення.

Новизна цієї наукової розвідки полягає в тому, що українська політична комунікація ще й досі є предметом усебічного лінгвістичного наукового аналізу, бо досліджено лише деякі її фрагменти (наприклад, політична риторика (Г. Яворська [18]), офіційний та альтернативний дискурси (О. Зарецький [10]), параметри дискурсу (І. Стецула [15]), мовна репрезентація образу держави (І. Брага [5]); проаналізовано ідеологічно забарвлені номінативні одиниці минулого століття (Г. Мінчак [13]), вивчено ідеологічний та національно-культурний компоненти дискурсу (Т. Весна [7]). Уважаємо, що вивчення метафори, зокрема політичної, що активно функціонує на шпальтах сучасних друкованих ЗМІ, є перспективним напрямом дослідження одиниць вторинної номінації.

На підставі аналізу різних поглядів учених на метафору та на основі конкретного вивчення цього мовного явища будемо послуговуватися в цій статті таким визначенням метафори: *метафора – семантичний процес, за якого форму мовної одиниці або оформлення мовної категорії переносять з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами під час відображення у свідомості мовця.* Процес метафоризації – «це не лише вживання одного слова замість іншого, вона утворює новий зміст, який постає внаслідок дії

складних когнітивних механізмів»[7]. В основі метафори лежить згорнене або приховане порівняння і ширше – імпліцитна аналогія нового з наявним, «далекого» із «близьким», менш відомого з відомішим тощо.

Теорія політичної метафори виникла в процесі двох визначальних напрямів сучасного мовознавства – метафорології та політичної лінгвістики. Зближення цих двох напрямів зумовлено як бурхливим розвитком досліджень, присвячених політичній комунікації, так і переосмисленням поняття метафори, новим розумінням її ролі в організації ментальних процесів і мовної картини соціальних відносин. У сучасній науці сформовано уявлення про політичну метафору як про інструмент усвідомлення, моделювання та оцінки політичних процесів, як засобу впливу на соціальну свідомість. У політиці метафора – основний «постачальник» альтернатив вирішення проблемних ситуацій.

На підставі аналізу різних думок науковців про метафору та на основі конкретного вивчення цього мовного явища в сучасній політичній комунікації вважаємо, що політична метафора є мовним засобом впливу для формування в реципієнта позитивної або негативної думки про політику, партію, програму тощо. Джерелом політичної метафори може бути будь-яка лексико-семантична сфера (людина, її діяльність, природа тощо).

Політичні метафори мають специфічний характер, оскільки стосуються суспільно-політичного життя й виступають актуальними чинниками творення дискурсу в політичній сфері. Дискурс є складною когнітивно-комунікативною подією, що відбувається між автором і реципієнтом у процесі комунікативної дії у визначеному часовому та просторовому контекстах: тут і зараз.

У політичному дискурсі, зокрема, виражено весь комплекс взаємозв'язків між людиною та суспільством, його аналіз передбачає передусім дослідження текстів у комплексі з екстралінгвальними чинниками.

Політична метафора в політичному дискурсі тісно пов'язана з типом політичного мислення й одночасно з політичними

преференціями соціуму. Метафори, використовувані в політичному мовленні, відбивають конкретний спосіб сприйняття політичних подій. Автори статті свідомі того, що роль метафори в політичному дискурсі не є однозначною, тут можна виділити як позитивні, так і негативні сторони. Ще Арістотель, який увів поняття метафори, вважав її потрібним компонентом стилю [1].

Політичні метафори активно використовують у мас-медіа, збільшуючи інформативну цінність повідомлення за допомогою асоціацій, що постають у читачів під впливом слова в переносному значенні; метафора бере участь у найважливіших функціях публіцистики – переконання та емоційного впливу.

Отже, політична метафора лежить на перетині індивідуального світосприйняття та загальноприйнятого.

Газетні публікації є одним з найосновніших джерел повідомлення інформації, якими послуговується суспільство. Газетні тексти представляють особливу сферу для функціонування мови, де відбуваються процеси, що не лише відбивають мовну ситуацію, але й упливають на структуру мовної системи. Унаслідок цього мову використовують як засіб впливу, що має загальні системні та специфічні текстові характеристики.

Організація тексту газети зумовлена особливостями стилю. Оскільки основним його призначенням є інформувати, висловити певну позицію, переконати людей в її істинності, а деколи й сформувати громадську думку, то для цього мобілізують усі ресурси мови. До того ж вибір мовних засобів зумовлений їх соціально-оцінними характеристиками і здатністю ефективного, цілеспрямованого впливу на масову аудиторію. Це нерідко досягають через поєднання логічності викладу та емоційне забарвлення, що є визначальною рисою текстів публіцистики [8, с. 29].

Отже, текст газети – це не хаотичне нагромадження одиниць різних мовних рівнів, а впорядкована система, у якій усе взаємопов'язане та взаємозумовлене.

Метафорична інтерпретація політичних подій і явищ дає

унікальну змогу відбити приховане ставлення суб'єкта до цих реалій, за допомогою конотативних сем значення слів-оболонки метафори чітко окреслити ті риси, яких не містить пряма назва. Унаслідок цього відбувається нова категоризація дійсності, що базується на досвіді суб'єктів мовлення, на особливостях їхнього світосприйняття; реалії політичного життя фіксуються у свідомості носіїв мови як концепти, побудовані на категоріях з інших сфер життя. Саме з метафоричним усвідомленням політичних реалій пов'язана широка система інновацій у мові сучасних мас-медіа [16, с. 138].

Кожна метафора має свою змістову двоплановість, адже є «грою» переносного та прямого значення, змісту та образу. З огляду на це в семантичній класифікації розмежовують метафори за різними критеріями, залежно від способу порівняння.

Розглядаючи українські політичні метафори, виявили такі їх семантичні групи:

Політика – природа

Найпоширенішою групою метафор, що функціонують у мові друкованих засобів масової комунікації, є група *перехрещення понять живої та неживої природи*. Складниками схожих метафор є дієслова на зразок *летить, злетить*. Такі метафори мають переважно негативне забарвлення: ***Ціни на продукти харчування злетять вже з наступного місяця*** (ГУ, № 191 – 11.10.2017); ***А якщо допустити, що двосторонній консорціум за участю «Газпрому» й без участі Євросоюзу все ж буде створено, тоді злетить курс на інтеграцію України з Євросоюзом*** (Д, № 28 – 15.02.2017).

Концепт держави інформаційно наповнюють висловами, основою метафоричної транспозиції яких є назви тварин, їхніх частин, видів руху, пов'язаних із тваринами, дії, що з ними відбуваються. Наприклад: ***Коли Москві стрижуть нігті, то Києву обрубують пальці, наші можновладці подвоюють таким нечесним методом кількість поданих за них голосів*** (Д., № 13 – 27.01.2017). Схожі вислови нерідко стають засобом створення іронії в тексті.

Поширеними метафоричними утвореннями є дієслова на позначення руху та іменники, що вказують на певне політичне явище: *Давно відомо: прогрес і мораль крокують по Землі в протилежних напрямках* (НМ, № 76 – 19.06.2016); *Такі вказівки можуть свідчити про те, що фальсифікація прямує великими і широкими кроками* (ВЗ, № 160 – 31.08.2016); *Насправді ситуація зайшла досить далеко, тому кожна з сторін перш за все думає, як вийти з неї* (Д, № 31 – 20.02.2017).

Такі метафори мають різне конотативне значення та експресію, що залежить від контексту й бажання автора надати висловлюваному позитивної чи негативної оцінки.

Продуктивним типом перенесення в політичному дискурсі є метафори на позначення реалій неживої природи. Сучасний політичний дискурс фіксує метафоричне використання кліматичних явищ на позначення політичних реалій. Ці метафори вказують на загострення політичної ситуації, наприклад: *Раду України щодня стрясає ураган* (Д, № 28 – 15.02.2017) або, навпаки, поліпшення її: *Завдяки політиці білоруського президента в країні стабілізувався політичний клімат* (ВЗ, № 154 – 22.08.2017); *Європейські лідери оголосили, що поведінка білоруської влади під час опозиційної акції буде тестом на готовність Мінська розморозити стосунки з Заходом* (ВЗ, № 158 – 29.08.17).

Однією з найпродуктивніших у політичній метафориці є метафора, що стосується водної стихії й має такі конотативні семи значення, як 'широкий простір для переміщення, здатність рухатися в будь-якому напрямку подекуди без чітко окресленої дороги', а також 'воля, незалежність, символ звільнення, здатність до відкриттів'. Номінації із цієї сфери завжди асоційовано зі спроможністю боротися й перемагати.

У цьому контексті не випадковим є метафоричне вживання іменника «плавання» на позначення участі в політичному процесі лише в поєднанні із прикметником «самостійне», «вільне», наприклад: *На відміну від Шевченка, у самостійному політичному плаванні не перший рік перебуває й інший кандидат* (ВЗ, № 150 – 16.08.2016); *У разі обрання*

я домагатимуся прийняття закону про пресу, який надавав би ЗМІ право вибору: бути їм на державному утриманні (а відтак залежними) – чи йти у «вільне плавання», даючи можливість журналістові заробляти не у виборчих штабах, а працюючи над якісним інформаційним продуктом (ДУ, № 12 – 23.03.17); У певних колах заговорили про те, що **екс-міністр вийде у «вільне плавання»** і робитиме власну політичну кар'єру (Д, № 10 – 24.01.2017).

Іменники на позначення водних об'єктів переважно використовують у значенні 'широкий простір для переміщення, здатність рухатися в будь-якому напрямку подекуди без чітко окресленої дороги', наприклад, 'річка': *І насамкінець: цікаво, якими міркуваннями керувалися ті, хто спершу увійшов до кандидатської річки, а тепер, ледь змочивши ноги, мерцій тікає до берега* (ДУ, № 41 – 12.10.2016).

Політична метафорика на позначення водних об'єктів фіксує використання іменника 'болото' із семантикою застою, обмеженості: *Такі хоч і не вступили до опозиційних фракцій, але й не подалися до Партії регіонів. Це так зване «парламентське болото»* (ДУ, № 27 – 14.02.2017). Така метафора має чітке конотативне значення, адже формує думку читача, має негативний відтінок.

Натомість іменник 'море' має в собі конотативну сему значення 'безмежності', 'простору': *Але це лише крапля у фінансовому морі підприємливого депутата: загалом Іванющенко торік «одоходився» на мільйон гривень* (ВЗ, № 146 – 10.08.2016). У цьому контексті метафора відіграє також роль чинника формування громадської думки.

Іменники 'хвиля' та 'потік' нерідко трапляються в мові газети, переважно їх використовують на позначення якогось потужного руху: *Цим депутат накликав на себе нову хвилю невдоволення та неприязні* (ВЗ, № 146 – 10.08.2016).

Активним компонентом політичної метафори є прикметники *теплий, холодний, гарячий*. Наприклад: *Попри гарячу виборчу кампанію, влада була передана у пристойній атмосфері* (ДУ, № 50 – 14.12.2016).

Метафора ‘гаряча точка’ утвердилася в суспільній свідомості як місце, де відбуваються воєнні дії, тому в контексті виступає засобом творення нового значення: *Отож існує ймовірність того, що М’янма перетвориться на чергову гарячу точку* (ДУ, № 47 – 16.11.2016); *Іншою гарячою темою, яку порушив президент у виступі, стало питання про посилення контролю за обігом вогнепальної зброї* (ДУ, № 27 – 14.02.2017).

Прикметник *холодний* здебільшого використовують у політичних метафорах на позначення загострення суперечностей у суспільстві, припинення дружніх стосунків: *Злі язики кажуть, що відносини з Білоруссю стали холодними і хтось хоче утерти ніс Москві* (Д, № 28 – 15.10.2017).

Метафора ‘холодна війна’ стала назвою політичної та суспільної реалії, що передає конфронтацію між сторонами на багатьох рівнях: геополітичному, релігійному, економічному: *У стані «холодної війни» залишилися вірменсько-азербайджанські відносини* (ДУ, № 52 – 28.11.2017).

У політичних текстах метафори, утворені поєднанням іменника та дієслова на зразок ‘луснути’, ‘розчинитися’, ‘обвалитися’, ‘впасти’, надають динаміки подіям, явищам: *Саме тоді давала тріщину радянська ідеологія* (Д, № 28 – 15.02.2016); *Я припускаю, що просочування інформації про двосторонній консорціум може відобразити одну з складових домовленості* (Д, № 28 – 15.02.2016); *Регіональні справи луснули, немов мильні бульбашки* (ДУ, № 46 – 16.11.2016); *Вони навмисно дезінформують громадян, що після виборів знову обвалиться гривня* (ГУ, № 191 – 11.10.2017); *Незважаючи на те, що авторитет політичних партій у Європі падає, популярність ЄП зростає саме завдяки роботі в соцмережах* (ГУ, № 192 – 12.10.2016).

Політика – спорт

Поширеним різновидом політичної метафори мас-медійного дискурсу є метафори, пов’язані зі спортом. У спортивній інтерпретації політичних подій приховане прагнення суб’єкта надати динаміки подіям і явищам, запропонувати оцінку темпів реалізації політичних програм, показати ступінь наближення до

декларованої мети. Основою метафоричної транспозиції є назви дій, пов'язаних зі спортом, його видів, правил, здатностей.

Переважно фіксуємо політичні метафори, що мають позитивні конотативні семи, пов'язані зі свободою прийняття політичних рішень, а також такі, що мають семантику протиріччя, змагання: *Усе вказувало на те, що **перетягування каната між Мадридом і Барселеною** триватиме* (ДУ, № 52 – 28.12.2016); *У державах із авторитарними й тоталітарними режимами вибори з демократичного змагання програм, ідей та інтелекту перероджуються в обман, підкуп електорату й великомасштабну фальсифікацію, щоб таким нечесним шляхом набрати більшість місць у представницьких органах та узурпувати владу* (Д, № 13, 27.01.2017).

У метафорах, пов'язаних з таким видом спорту, як біг, очевидними, хоч і не названими, є перешкоди або перепони до омріяної мети. У такому контексті логічною є пауза, яку тримає політик чи країна: *Під час дострокових листопадових виборів, на яких правлячі консерватори втратили аж 12 місць у парламенті, багато хто сподівався, що уряд Каталонії пригальмує свій розгін до незалежності, адже Мас програв* (ДУ, № 52 – 28.12.2016). Метафоричне сполучення 'взяти тайм-аут' має конотативну сему 'зробити паузу', 'зупинитися': *Гадаємо, уряд узяв тайм-аут у цьому питанні головним чином через те, що фінансування заходів програми, за задумом її розробників, мало би здійснюватися відповідно до бюджетних призначень, визначених у Державному бюджеті України на 2017 рік* (Д, № 27 – 14.02. 2016).

Широкого вжитку набувають політичні метафори, пов'язані з таким видом спорту, як бокс. Семантикою такого вибору є дух змагання, боротьби, перемоги. У семантиці метафор цього типу наявні логічні та вмотивовані зазначення правил боксу. Наприклад, іменник 'раунд' має конотативну сему значення 'перерва', 'відпочинок': *У понеділок відбувся черговий раунд переговорів, але, на жаль, поки конкретних результатів немає, – розповідає народний депутат від партії «УДАР» Володимир Куренной* (Д, № 27 – 14.02. 2016).

Протиставленням до некерованих видів є рух у конкретному напрямку, що має чітко визначений курс. У сучасному політичному контексті конструкції з лексемою ‘курс’ не сприймають як метафоричні, проте вони є важливим компонентом інформаційного наповнення концептів, пов’язаних з основними метафорами ‘політик – гравець’, ‘спорт – влада’: ***Путін узяв курс на перемогу в першому турі. У контексті такої тактики Кремль зацікавлений позбутися всіх можливих опонентів, які можуть відщипнути від путінської бази навіть невелику дециму симпатій виборців*** (Д, № 11 – 25.01.2017); ***Після поновлення незалежності 10 років тому Естонія взяла курс на реформи*** (ГУ, № 112 – 20.06.2017). У кожній грі є азарт, як і у всіх політичних змаганнях. Словосполучення ‘зробити ставку’ означає ‘сподіватися на перемогу’: ***Як і більшість російських експертів, я вважаю, що є всі підстави вірити тому, що Путін та Кремль зробили ставку на перший тур*** (Д, № 11 – 25.11.2017). У таких метафорах є семантика невпевненості, нестабільного становища політика. Наприклад: ***Проте тут є й елемент непередбачуваності, який сильніший за непередбачуваність першого туру: влада намагатиметься проштовхнути Путіна в першому турі*** (Д, № 11 – 25.11.2017).

Політика – війна

Метафора в політичному дискурсі тісно пов’язана з типом політичного мислення і з політичними преференціями соціуму. Інтерпретація політичної діяльності за допомогою метафори ***політика – війна*** (політика як ведення воєнних дій, політичний успіх як розгром ворога, політична програма як зброя, протистояння партій як воєнні сутички, ситуація в Україні як непримиренна боротьба тощо) призводить до конфліктності публічної політики. Схоже тлумачення метафор – зазначення войовничого спрямування думок – прозора вказує на негативну оцінку цієї категорії в суспільній свідомості.

Інтерпретація політичної діяльності за допомогою концепту ***війна*** є продуктивною.

До цієї групи входять метафори, що характеризують різні типи політичних зіткнень: ***Але і це, очевидно, ще не крапка***

в продовольчих війнах (НМ, № 79 – 30.06.2017); *Найжорстокішої політичної поразки в боротьбі з прем'єр-міністром Віктором Ющенком зазнав перший віце-спікер парламенту Віктор Медведчук* (НМ, № 78 – 27.06.2016); *Без політичних поразок не буває політичних перемог* (З, № 48 – 20.06.2017).

Політичні метафори здатні позначати будь-які дії, що підкреслюють інтенсивність, цілеспрямованість, рішучість певного політика або політичної партії. Найчастіше в таких конструкціях наявні дієслова 'боротися', 'бій', 'баталії': *Наша Україна» найпослідовніше виборює демократичні цінності, фундатори цього блоку з перших днів незалежності України стоять на платформі національної демократії* (ГУ, № 114 – 22.06.2017); *І їх шукатимуть, навіть якщо раптом Європа вирішить зайняти щодо України максимально жорстку позицію і заборонить своїм бізнесменам економічні контакти з нашою країною* (Д, № 15, 31.01.2017); *Я нагадаю, мені лише 46 років – це не такий серйозний вік, щоб відмовлятися від подальших політичних баталій* (Д, № 12, 26.01.2017); *Передвиборні баталії вже почалися; Москва зазнала відчутну втрату* (ГУ, № 112 – 20.11.2017).

Політика – засіб пересування

Одним з поширених трактувань політичних реалій є їхнє перехрещення з номінаціями, пов'язаними із засобами пересування. У такій інтерпретації приховане прагнення суб'єкта надати динаміки подіям і явищам зі сфери політики, запропонувати оцінку темпів реалізації політичних програм, показати ступінь наближення до декларованої мети. Основою метафоричної транспозиції є назви транспортних засобів, видів руху, назви територій і доріг, якими здійснюють рух. Метафорика, що стосується пересування водою, має такі конотативні семи значення, як 'широкий простір для переміщення, здатність рухатися в будь-якому напрямку подекуди без чітко окресленої дороги', а також 'воля, незалежність, символ звільнення, здатність до відкриттів'. Метафоричне вживання іменника *плавання* позначає участь

у політичному процесі лише в поєднанні із прикметником *вільне*, наприклад: *Праві сили були зацікавлені якомога швидше відірвати Віктора Ющенка від влади, аби він нарешті пустився у вільне політичне плавання* (ВЗ, № 144 – 08.08.2016); *У разі обрання я домагатимуся прийняття закону про пресу, який надавав би ЗМІ право вибору: бути їм на державному утриманні (а відтак залежними) — чи йти у «вільне плавання», даючи можливість журналістові заробляти не у виборчих штабах, а працюючи над якісним інформаційним продуктом* (ГУ, № 117 – 27.06.2017).

У багатьох метафорах на перший план висувають концепти *дорога* і *шлях* у політиці. Дослідники наголошують на принциповій відмінності між цими двома засобами досягнення мети на рівні конотацій. Поняття ‘шляху’ пов’язане із цілою низкою супровідних обставин, зокрема, неможливо точно визначити час, що потрібен для його подолання, шлях обов’язково мусить бути довгим, важким, а легкою може бути дорога. В аспекті таких конотацій закономірним є функціонування в мас-медіа метафор-словосполучень, що посилюють конотативні семи значення лексеми *шлях*, указують на його основну семантичну валентність: *Росія торує шлях до Ради Європи* (НМ, № 76 – 19.06.2017); *Нелегкий шлях глибоких економічних і соціальних перетворень долає сьогодні Україна* (З, № 44 – 6.06.2016); *До підписання договору президенти Єльцин та Кучма подолали нелегкий шлях, і це ще раз тоді засвідчили важливість цього кроку* (ДУ, № 7 – 17.02.2017).

Політика – споруда

Метафори, що належать до цієї групи, переважно функціонують як індивідуально авторські неологізми, це один з поширених трактувань політичних реалій. У такій інтерпретації полягає приховане прагнення суб’єкта надати явищам значення певної ієрархічної, логічної будови, наприклад: *До витрат путінської архітектури аналітики відносять і перенасиченість влади силовими конструкціями* (ГУ, № 76 – 19.06.2017).

Більшість політичних метафор пов’язана з позитивними прагматичними смислами: дім – це свій простір, символ

фундаментальних моральних цінностей; будівництво – це динаміка, плани на майбутнє, бажання зробити життя кращим. Наприклад: *Плюс до того, російська верхівка зуміла вибудувати достатньо теплі стосунки із західними лідерами* (ДУ, № 50 – 14.12.2016); *Це добре розуміють як литовська верхівка, так і лідери Євросоюзу* (Д, № 27 – 14.02.2017); *Голова Київської облдержадміністрації наполягав на тому, що КМДА не має жодного відношення до встановлення цього шедевру архітектурної думки* (ДУ, № 50 – 14.12.2016).

Назви частин засобів пересування нерідко стають синонімічними метафоричними назвами політичних реалій. Зокрема, слово *кермо* в політичному контексті має значення *влада*: *Нині, коли йдеться про потенційного заступника міністра, біля урядового керма найчастіше називають прізвища довірених осіб* (ДУ, № 49 – 07.12.2016).

Відповідно словосполучення ‘тримати кермо’ метафорично вживають у значенні ‘бути при владі, бути наділеним владою, мати владу, очолювати’: *Одні з найвидатніших галицьких парламентаріїв – віце-президент віденського парламенту Юліан Романчук (його депутатський стаж сягав за тридцять років), Олександр Барвінський, Євген Петрушевич, які тримали кермо національного відродження, – стали вагомими постатями австрійської політики лише завдяки парламентській трибуні* (ГУ, № 77 – 22.06.2017).

Політика – гра

Здатність до гіпотетичного осягнення дійсності дає змогу говорити про унікальність метафори на рівні політичного дискурсу, де наявні цілі метафоричні системи. В аналізованих текстах не виявлено значної кількості метафор *політика – гра*, але фактичний матеріал засвідчує те, що метафора дає змогу читачеві передбачити розвиток політичних подій, наштовхує його на потрібну думку. Такий спосіб «доопрацювання» інформації є особливо ефективним, бо читач доходить висновку самостійно. Переважно такі метафори мають негативний відтінок у значенні, адже характеризують політика як іронічного або сатиричного персонажа: *Прохоров, найімовірніше, важливий для влади ось із*

яких причин: він легітимує ці вибори в очах ліберальних кіл Росії та в очах Заходу, тому що він не належить до звичайних **кремлівських клоунів** – Зюганова, Жириновського й Миронова (Д, № 11, 25.01.2017).

Дієслово ‘грати’ має конотативну сему значення ‘брати участь у творенні політики’, але, залежно від контексту, визначають важливість такої ролі: **Спікер** прозоро натякнув Президентові, що **гратиме на його боці** у формуванні парламентської більшості (НМ, № 77 – 22.06.2017).

У будь-якій політичній грі є фігуранти, основні учасники: **Міністр регіонального розвитку, будівництва й ЖКГ України Анатолій Близнюк є одним з провідних фігурантів економічних реформ** (Д, № 11, 25.01.2017). Використання політичної метафори передбачає найменування місця політичної гри. Найчастіше в цьому випадку фіксуємо іменники *арена*, *коло*: **Регіональне коло замкнулося** (ДУ, № 50 – 14.12.2016); **Мовляв, тепер на посаді першого віце-прем'єра і має бути людина з широкими міжнародними зв'язками та авторитетом у фінансових колах** (ДУ, № 52 – 28.12.2016); **Саме її поява на політичній арені України позбавила Волкову статусу одного з найвпливовіших кулуарних політиків** (ДУ, № 47 – 16.11.2012).

Отже, аналіз досліджуваних політичних метафор переконав, що найпродуктивнішими політичними метафорами в мас-медійних текстах є метафори таких груп: *політика – спорт*, *політика – війна*, *політика – гра*, *політика – засіб пересування*, *політика – споруда*. Ці типи метафор є популярними засобами створення виразності й експресивності політичного тексту, їх можна розглядати як концептосфери, що відбивають національну свідомість і світосприйняття читачів певного періоду.

Перспективу дослідження вбачаємо в залученні до аналізу політичної метафори вивчення прийомів мовної маніпуляції в мас-медійному політичному дискурсі.

Бібліографічні посилання

1. **Аристотель.** Об искусстве поэзии. – Москва : Гослитиздат, 1957. – 183 с.

2. **Арутюнова Н. Д.** Метафора и дискурс. Вступительная статья. Теория метафоры. – Москва : Прогресс, 1990. – 512 с.
3. **Балабан О.** Метафора як семантична універсалія : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство». – Донецьк, 2006. – 20 с.
4. **Баранов А. Н.** Предисловие редактора // Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем / под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – Москва : Едиториал УРСС, 2004. – С. 7–21.
5. **Брага І.** Мовна репрезентація образу держави у пресі України (кінець 1970-х – початок 2000-х років) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». – Київ, 2002. – 20 с.
6. **Вовк Н. В.** Языковая метафора в художественной речи: природа вторичной номинации. – Київ : Наук. думка, 1986. – 140 с.
7. **Весна Т. В.** Ідеологічний та національно-культурний компоненти в семантичній структурі лексики політичного дискурсу (на матеріалі франко- і російськомовної преси 90-х років) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство». – Одеса, 2002. – 20 с.
8. **Дацишин Х. П.** Нова категоризація поняття «вибори» засобами сучасної політичної метафорики (за матеріалами періодичних видань) // *Studia iszkiceslavistyczne*. – Opole, 2005. – Т. 6. – С. 210–215.
9. **Зайцева В. В., Ковальчук М. С.** Поняттєві параметри метафори і метонімії // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. І. С. Попової. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2016. – Вип. 17. – С. 11–25.
10. **Зарецький О.** Політичний дискурс Помаранчевої революції. // *Українська мова*. – 2007. – № 3. – С. 27–43.
11. **Звегинцев В. А.** Семасиология. – Москва : МГУ, 1957. – 323 с.
12. **Лакофф Дж., Джонсон М.** Метафоры, которыми мы живем / под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – Москва : Едиториал

- УРСС, 2004. – 256 с.
13. **Мінчак Г. Б.** Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». – Київ, 2003. – 21 с.
 14. **Позняк Д. В.** Політична метафора в індивідуальній мовотворчості журналіста // Вісник Львівського ун-ту ім. І. Франка, 2004. – Вип. 25. – С. 427–433.
 15. **Стецула І. В.** Політичний дискурс засобів масової комунікації: трансформація прагмалінгвістичних параметрів функціонування (на матеріалі української преси) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.10 «Журналістика». – Київ, 1995. – 20 с.
 16. **Тараненко О. О.** Языковая семантика в ее динамических аспектах: основные семантические процессы. – Київ : Наук. думка, 1989. – 254 с.
 17. **Телия В. М.** Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. – Москва : Наука, 1988. – С. 26–52.
 18. **Яворська Г.** Політична риторика і реалії європейської інтеграції // Віче. – 2002. – № 7 (124). – С. 66–71.

Джерела фактичного матеріалу

- ГУ – «Голос України» (газета Верховної Ради України).
Д – «День» (щоденна всеукраїнська газета суспільно-політичної тематики).
УК – «Урядовий кур'єр» (щоденне видання центральних органів виконавчої влади України).
ВЗ – «Високий замок» (щоденне online громадсько-політичне видання в місті Львів).
ДУ – «Демократична Україна» (громадсько-політична газета України).
З – «Зоря» (народна газета Дніпропетровщини).